

Stefan Forsberg, Magnus Hedspång, Nils Frank,
Karin Wågström, Lars Gullberg, Hans Källsmyr

Skogsskador i Region Mitt 2018

Inledning

Denna rapport har tagits fram av skogsskadesamordnarna i Skogsstyrelsens sex distrikt i Region Mitt (omfattande Värmlands, Dalarnas, Örebro, Gävleborgs, Västmanlands, Uppsala, Stockholms, Södermanlands och Gotlands län) och regional skadesamordnare för skogsskador i Region Mitt (Hans Källsmyr). Underlag har samlats in genom egna fältobservationer samt genom kontakter med kollegor vid Skogsstyrelsen samt i vissa fall via kontakter med andra skogliga organisationer.

Skogsskaderapporter lämnas även från Skogsstyrelsens övriga två regioner, Nord och Syd. Den läsare som vill ha mer upplysningar om skogsskador eller diskutera skogsskador kan vända sig till berört Skogsstyrelsedistrikt, se www.skogsstyrelsen.se.

Sammanfattning

Vi kan konstatera att 2018 var ett mycket skadedrabbat år för skogen främst på grund av det torra och varma vädret. Här följer en kort sammanfattning av de allvarligaste skogsskadorna under 2018.

- Den mest omfattande skogsskadan i regionen var de stora **skogsbränderna**. Totalt 121 skogsbränder omfattande 12 700 ha skogsmark. Av dessa var Kårbölebranden i Ljusdal störst i landet med 8 400 ha skogsmark. Branden i Trängslet i Dalarna omfattade 2 500 ha skogsmark.
- Även skadorna av **åttatandad granbarkborre** är mer omfattande än på många år. De största skadorna bedöms vara i södra delarna av Örebro län och Sörmland. Det finns också ökade skador i Värmland, Västmanland, Uppland och Stockholms län. Granbarkborren svärmade redan vecka 19 på de flesta håll och har också svärmat en andra gång i hela regionen. Bedömningen är att det finns en mycket stor risk för stora utbrott av granbarkborre i regionen under 2019.
- Det finns också betydande problem med omfattande **torkskador** på nygjorda planteringar i hela regionen utom i Hälsingland och Gästrikland. Främst de som planterats under 2018 men även på plantor planterade 2017. På Gotland finns skador ända upp till 6 års ålder på grundare marker och lägre boniteter. Dessa skador är värre än på många år. På Gotland har även äldre stående skog lidit starkt av torkskador.

Väderbetingade skador

Stormskador

Regionen har under 2018 varit förskonad från större stormskador.

Under året har det förekommit ett flertal mindre blåsväder som på enstaka platser orsakat skador i nyupptagna hyggeskanter, fröträdsställningar och hänsynsytor.

Den 10 augusti blåste det rejält i Värmland med stormvindar på sina håll, ca 9 000 hushåll var strömlösa. Det blåste från söder och vindarna gav en del skador i främst hyggeskanter och nygallrade bestånd.

Under juli/augusti drabbades södra Dalarna av lokala tromber, bland annat i trakterna av Starbo bruk, Skisshyttan i Smedjebackens kommun blåste ca 4 000 m³sk ner.

Snöbrott

I mitten på januari kom det blötsnö som orsakade toppbrott i de centrala och södra delarna av Värmland. Toppbrotten var på ca 100-150 meters höjd över havet där snön som kom var blöt. På högre höjder med torrare snö var inte problemen så stora.

Under första kvartalet noterades också snöbrott i norra Hälsingland främst i trakterna av Hudiksvall. Det var oftast nygallrade tallbestånd i åldersintervallet 30-60 år som drabbades men det finns även granbestånd som drabbats.

Från Dalarna rapporteras att året avslutades med ett rejält snöfall och det var upplega på träden som orsakade toppbrott. Enstaka träd spridda i skogen knäcktes. Störst skador finns framförallt nygjorda gallringar och på höjdläges-skog. Bland annat observerades skador i en nygjord gallring i en tallskog i Granberget, Leksands kommun. Snöbrotten bedöms vara mer omfattande än vanligt, men inte alarmerande stora.

Frosttorka

I början av juni 2018 förekom det ett antal järnnätter i Dalarna och enstaka planteringar som gjordes i maj 2018 fick frostskaador, bland annat inom Rättviks kommun.

Torkskador

Sommaren var lång och torr vilket orsakade betydande problem med omfattande skador på nygjorda planteringar i hela regionen utom i Hälsingland och Gästrikland. Främst de som planterats under 2018 men även på plantor planterade 2017. På Gotland finns skador ända upp till 6 års ålder på grundare marker och lägre boniteter. Dessa skador är värre än på många år.

På Gotland har även äldre stående skog lidit starkt av torkskador. I ett område norr om Visby på ca 10 000 ha har hållmarksskogar och grunda marker men

även bestånd med något djupare jordar omfattande torkskador på äldre/gamla träd. Det gäller övervägande tall, men även gran.

Svampskador

Askskottsjuka

Askskottsjukan förekommer i Örebro, Sörmland, Uppsala, Västmanland och Stockholms län och även på Gotland. Askskottsjuka upptäcktes redan 2001 på Gotland och är nu allmänt utbredd på Gotland. En påtaglig effekt av askdöden är att många döda individer nu fälls i samband med kraftiga vindar då rotsystemen är döda. Troligtvis är andra svampar inblandade, exempelvis honungsskivling. Uppfattningen är att insjuknandetakten har avstannat, men något vetenskapligt belägg finns inte.

Almsjuka

Almsjuka finns i Sörmlands, Örebro, Uppsala, Västmanland, Stockholms och Gotlands län. Den har funnits här i flera år. Den finns i huvudsak i parker, på tomter och vid gårdar men relativt sparsamt i bestånd på skogsmark. Almsjukan har i dag en omfattande utbredning i hela Stockholms län.

På Gotland är Almsjukan ett problem. Almsjukan påträffades på Gotland hösten 2005, och har bekämpats där sedan 2006. På Gotland är almen, mest lundalm, spridd på alla typer av marker inklusive skogsmark.

Från 1 juli 2013 till våren 2017 har Skogsstyrelsen genomfört bekämpningsinsatser på Gotland inom projektet LifeELMIAS, där 50 % av finansieringen kommer från EU-kommissionen. Åtgärder har därefter utförts med finansiering från Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket fram till årsskiftet 2018–2019. I dagsläget är det ytterst oklart om bekämpningsåtgärderna kan fortsätta eftersom det saknas finansiering framåt.

Knappt 60 000 träd har avverkats på grund av almsjuka mellan åren 2006 – 2018 (tabell 1). Ca 65 % av träden var konstaterat almsjuka vid investeringstillfällena. Inventering har skett under perioden juli-september och träden har avverkats och destruerats, på senare år genom flisning, påföljande höst-vinter-vår, varje år, sedan starten 2006.

Sedan 2012 är antal påträffade almsjuka relativt konstant, men man kan se en viss minskning av antalet insjuknande träd under de allra senaste åren. Det är ännu för tidigt att säga om det är en trend, men enligt erfarenheter från andra håll i Europa och i Sverige, ökar som regel insjuknandetakten dramatiskt efter ca 5–6 år efter almsjukans introduktion när almsjukan inte bekämpas. Efter 10 år brukar antalet almsjuka träd vara ca 90 %. På Gotland bedöms fortfarande, efter 10 år, endast ca 5 % av almarna ha drabbats av almsjuka. En rimlig förklaring till det förhållandevis goda resultatet är att de bekämpningsinsatser som genomförts har haft effekt. Öland drabbades av almsjuka något år tidigare än på Gotland och där bedöms nu en stor del av almbeståndet vara drabbat.

Tabell 1. Almsjuka träd på Gotland och riskträd (Riskträd = risk för smitta av almsjuka via rotkontakt), inventerade under åren 2005–2018

År	Almsjuka träd	Riskträd
2005	71	-
2006	64	-
2007	877	126
2008	3266	6957
2009	2078	5329
2010	2635	2875
2011	4974*	*2011: riskträd + almsjuka träd sammanslagna
2012	3788	1467
2013	3385	1046
2014	3206	404
2015	3991	1378
2016	3048	936
2017	2973	1780
2018	2282	940

Arbete med bekämpning av almsjuka, Gotland

Diplodia pinea

Under 2018 har det inte kommit in så många rapporter om svampsjukdomen *Diplodia pinea* som upptäcktes norr om Arlanda 2016.

På Gotland har dock prover som samlades in från ett allvarligt torkskadat område ca en mil norr om Visby, samt från tallar på Fårö visat på förekomst av *Diplodia*. Svampen påträffades på alla lokaler, vilket kan indikera att *Diplodia* förmodligen är ganska spridd på Gotland och har en hög förekomst på flera ställen. Ett antal provytor har lagts ut och insamlade sporer och tallskott ska undersökas under en tvåårsperiod.

Fårö, oktober 2018

Diplodia påträffad på tallskott. Oklart om de bruna skotten orsakats av torkan sommaren 2018 och vilken roll Diplodia har.

Rotticka

Rotticka är ett problem i Region Mitt, särskilt Örebro och Uppsala har lokalt stora problem. Dock bedöms skadorna ligga på samma nivå som tidigare eller öka något.

På Gotland har det under flera år rapporterats en del spridda förekomster av bestånd med angrepp av rotticka, p-formen, som anses mer aggressiv än s-formen. P-formen angriper alla arter av trädslag, även löv, enbuskar mm. Flertal rapporter från Fårö har också kommit under senare år om tallbestånd som uppvisat tecken på avtagande vitalitet. Misstankar har funnits om att det kan röra sig om rotticka. Detta bekräftades under hösten i samband med besök av Professor Jan Stenlid från SLU. Rottickan gynnas på marker med höga kalkhalter. Det är oroande att skadorna tycks öka, och information om vilka åtgärder man kan vidta i förbyggande syfte bör spridas till skogsägare och skogsbruket. På Gotland är det ovanligt att man behandlar stubbar i samband med avverkning/gallring. Detta är en fråga som bör lyftas.

I Värmland har det kommit in enstaka rapporter om rotticka på tall.

Övriga svampskador

Efter den långa vintern kom det spridda rapporter om förekomst av **Snöskytte** och **Tallskytte** på enstaka planteringar i Dalarna.

Rapporter om **knäckesjuka** förekommer också i Dalarna men bedöms vara inom en "normal" nivå.

Knäckesjuka, Vansbro 2018. Foto Magnus Hedspång

I främst Örebro län förekommer sedan många år tillbaka (så även 2015, 2016 och 2017) skador i främst planterade medelålders granbestånd i jordbruksbygder. Skadorna gör att granarna skiftar färg till ljusgröna/gula för att sedan torka helt. Skadorna bedöms till största delen bero på **honungsskivling** men även andra faktorer bedöms spela in såsom klimat, näringsobalanser, fel trädslag på aktuell mark, torka mm. Granbarkborreskadorna förekommer ofta i dessa bestånd men är då oftast en sekundär skada.

Insektsskador

Granbarkborre

På grund av det torra och varma vädret under sommaren har skadorna av granbarkborre ökat kraftigt på många håll i regionen. De största skadorna bedöms vara i södra delarna av Örebro län och Sörmland. Det finns också ökade skador i Värmland, Västmanland, Uppland och Stockholms län.

Granbarkborren svärmade redan vecka 19 på de flesta håll och har också svärmat en andra gång i hela regionen.

I Dalarna och Hälsingland verkar skadorna vara på en lägre nivå.

Bedömningen är att det finns en mycket stor risk för stora utbrott av granbarkborre i regionen under 2019.

Värmlands och Dalarnas distrikt ingår i SLU:s och Skogsstyrelsens program ”Långsiktig övervakning av granbarkborre med feromonfällor och kanträdinventering” och de rapporterar att mängden granbarkborrar ökat i Värmland och minskat i Dalarna jämfört med 2017.

Antalet kantträd som dödats av granbarkborre ligger på en ganska låg nivå. I Dalarna på 2,6 och i Värmland på 4,6 st per km beståndskant.

Snytbagge

De flesta län anger att skador av snytbagge ligger på en normal nivå eller lite ökad omfattning mot 2017.

Övriga insektsskador

Från början av juni och framåt fick vi stora angrepp av larver av **röd tallstekel** främst i sydvästra delen av Värmland i Säffle, Grums, Årjängs och Arvika kommuner. Skadorna såg ganska dramatiska ut eftersom de kom så plötsligt.

Sommaren 2018 observerades **Snedstreckad ekstyltmal** på ekar i de östra kommunerna av Stockholms län. Omfattningen är oklar. Lokalt har ekstyltmalen funnits i flera år men under 2017 var förhållandena för malen gynnsamma och den spred sig då över flera kommuner nära kusten.

Noteringar har även gjorts av **aspsaftmal** inom samma område.

Skador orsakade av däggdjur förutom klövvilt.

När det gäller älgskador så hänvisar vi till ÄBIN-rapporter.

Kanin inplanterades på Gotland 1902 och har funnits på ön sedan dess. Stammen ökade ganska snabbt och kom att medföra stora skador på föryngringarna. På 60-talen infördes Myxomatos och senare kom även gulsot vilket medförde att stammen reducerades kraftigt och även betesskadorna. Under senare år har kaninstammen ökat igen och lokalt har omfattande gnagskador på tallplantor förekommit. Det är osäkert om stammen fortfarande ökar eftersom det kommit nya rapporter om kanindöd. Under året har inga omfattande skador av kanin på skogsföryngringar rapporterats.

Skogsbränder

Detta år kommer vi aldrig att glömma på grund av alla skogsbränder, flera av dem stora.

Enligt den kartering som vi gjort över skogsbränder större än 0,5 ha så var det 121 sådana skogsbränder i regionen. Den sammanlagda arealen var 14 500 ha och skogsmarksarealen var 12 700 ha. Alla län utom Gotland (konstigt nog) drabbades av skogsbrand.

Av de fyra största bränderna i landet var två i Region Mitt nämligen Kårbölebranden i Ljusdal med en areal av 9 000 ha varav 8 400 ha skogsmark och Trängsletbranden i Dalarna med en areal av 3 500 ha varav 2 500 ha skogsmark.

Län	Total areal ha	Skogsareal	Antal
Dalarna	4 389	3 198	29
Värmland	433	381	17
Örebro	88	77	13
Södermanland	1	1	2
Gävleborg	9 488	8 856	28
Uppsala	27	27	14
Stockholm	12	12	14
Västmanland	119	119	4
Summa	14 557	12 671	121

Tabell 1: Tabell med länsvis redovisning av total areal, skogsareal samt antal bränder större än 0,5 ha i Region Mitt sommaren 2018. Svante Larsson, Skogsstyrelsen.

Övriga skador

Vi har fått in vissa rapporter om skadade tallföryngringar i plantstadiet främst från de nordvästra delarna av Hälsingland. Vi har inte kunnat hänföra dessa skador till en känd orsak. Det kan också vara så att de drabbade plantorna är skadade av många orsaker samtidigt s.k. multiskadade tallplantor.

Kännetecknen på dessa plantor är bl.a. sidokott som skjuter samtidigt som toppskottet (ibland högre) vilket ger plantorna ett buskigt intryck. Tänkbara orsaker kan vara en störd invintring, genetiska förklaringar eller kanske det förändrade klimatet.

Bedömda konsekvenser för 2019

De ovan beskrivna skadetyperna har naturligtvis påverkan på vårt skogsbruk i stort.

Problematiken med granbarkborre medför stora konsekvenser för skogsbruket med minskat ekonomiskt värde, tillväxtförluster och omprioritering av maskinresurser.

Det är stor risk att skadorna av granbarkborre blir minst lika stora 2019 som 2018.

Torkskadorna får stora konsekvenser för skogsägarna, många föryngringar har skadats och värdet är svårt att uppskatta. Försäkringsbolagen kommer här att få stora kostnader.

Utöver skadade föryngringar är det svårt att uppskatta värdet av torkskadad äldre skog.

När det gäller skogsbränderna får de också stora konsekvenser 2019 eftersom mycket av avverkningen av den brända skogen kommer att ske i år. Föryngringsarbetet efter bränderna kommer också att påbörjas i år.

Rekommendationer för att begränsa skadorna

Det är viktigt att hålla koll på utvecklingen av granbarkborreskadorna i hela regionen. Se till att färska vindfällen av gran tas om hand i god tid innan svärmningen av granbarkborren sätter igång våren 2019. Markägare bör ha en handlingsberedskap om det blir större skador på stående skog efter svärmningen.

För att begränsa många av de ovan nämnda skadetyperna finns det några saker man kan göra och tänka på i sitt skogsbrukande. Det är viktigt att ståndortsanpassa sitt skogsbruk. Sätter man rätt träslag på rätt marker ökar trädens vitalitet och motståndskraft. Ståndortsanpassningen ger oss även ett mer varierat skogsbruk, vilket i sin tur både genererar en större riskspridning och mer foder åt det vilda i våra skogar. Det är även viktigt att både markbereda och behandla plantorna med insektsskydd vid planteringen för att öka plantornas chans att konkurrera med omgivande vegetation och för att skydda dem mot insektsskador under etableringsfasen.

Vidare är det nödvändigt att aktivt bruka sin skog och utföra röjningar och gallringar i tid för att skapa vitala bestånd som bättre klarar av olika typer av yttre påverkan.